

Het 'en toch' gevoel

'Als ik hertogin word', zei Alice tot zichzelf, terwijl ze doolde door Wonderland, 'wil ik geen peper in mijn keuken. Soep kan heel goed zonder -misschien komt het altijd door peper dat mensen heetgebakerd worden en door azijn dat ze zuur worden en door kamille dat ze bitter worden'. Het intrigeerde Alice waar toch al die nare, verbeterd menselijke trekjes vandaan komen en ze zocht op haar eigenzinnige manier naar antwoorden en oplossingen. Ik deel die fascinatie van Alice maar dan in de gespiegelde variant. Waarom worden mensen niet zuur en bitter terwijl hun leven daar alle aanleiding toe geeft. Hoe blijft iemand in een wereld van natuurrampen, economisch en sociaal onrecht, armoede, ziekte, en geweld - deze, onze wereld- overeind? Hoe lukt het mensen om te blijven geloven en vertrouwen? Hoe slagen ze erin hun menselijkheid te bewaren? Waarin schuilt het geheim van veerkracht en vitaliteit?

In 1948 verscheen van de hand van Henriette Roland Holst de dichtbundel *Wordingen, een cyclus van liefde en vertrouwen*, waaruit zojuist twee fragmenten zijn gelezen. In twaalf zangen bezingt zij haar hoopvolle visie op de ontwikkeling van de mensheid die uiteindelijk tot haar voleinding zal komen in het socialisme. Maar de cyclus laat zich ook lezen als de wording van één mens. Van beproeving naar licht. En weer terug. En weer verder.

Wie leeft loopt littekens op. Niemand blijft gevrijwaard van pijn, schaamte, angst, vernedering, schuld, falen, leugens en verraad. Uit welke bron ontspringt dan steeds opnieuw het 'en toch'? Wat is dat vermogen van de ziel tot eindeloos opveren?

Wat ik ervan weet heb ik geleerd van anderen. Naamloze vreemden, dichtbij verwanten

Ik kwam ze tegen en zocht ze op: mensen wier weg steniger, verwarder, eindeloos meer onbegaanbaar was dan mijn eigen weg. Die werden geplaagd door angst te verdwalen, geteisterd door stormwinden en hagel. En juist zij, met reden te over tot wanhopen, brachten het vaak op te blijven geloven.

Vertrouwen erop dat hun weg ooit ergens aan zou komen. Ik heb als journalist veel van deze mensen mogen ontmoeten, veel verhalen mogen horen. Fascinerend, indrukwekkend, inspirerend. Het bijzondere van iedere échte ontmoeting is dat de wereld van de ander in jou geboren wordt. En dat levert vaak verrassend nieuwe perspectieven, beelden en ideeën op.

Al deze mensen tezamen, deze passanten op mijn levenspad met hun in weer en wind opverende zielen vormen mijn inspiratiebron. Reisgenoten die soms maandenlang met me meeliepen, of ik slechts één onvergetelijke flits meemaakte.

Het is 1979. Ik werk in Calcutta, samen met een Britse arts aan de rivier de Howrah. Oevers van verval. Bruggen als schuilplaatsen voor wat niet gezien mag worden. Schaduwen van mensen. Of zijn het vuilniszakken? Het donker onthult weinig. Als mijn ogen enigszins gewend zijn aan het duister, ontwaar ik een man, een jongen nog. Twintig pas. Sinds twee jaar verlamd van zijn borst tot aan zijn benen. Zijn aarde beslaat twee vierkante meter steen, zijn hemel twee vierkante meter plastic. Die aarde en hemel vormen zijn huis en wereld. Hij heeft doorligwonden zo diep als een vuist. Van nek wervel tot knieën. Voor, achter, opzij. Ik smeer zelf zonder te zien. Zijn vrouw komt aanlopen, een meisje nog, achttien pas. Ze brengt hem water en rijst, aait hem over zijn hoofd, lacht en hij lacht terug. Ik ben verbijsterd over dat vermogen tot geluk onder die hemel van plastic en op die aarde van steen. Het is dertig jaar geleden, ik weet niet hoe ze heten, hun gezichten zijn vervaagd, toch zijn ze sindsdien met me meegereisd. De jongen en het meisje, twee naamloze iconen van veerkracht.

Ook vele anderen die wél een naam kregen, leefden mij dat geheimzinnige mysterie, dat 'en toch' gevoel voor. Lieten me zien dat je misschien niet kunt verhinderen dat de kraaien van zorg en kommer over je hoofd vliegen maar wel dat ze zich in je hoofd néstelen. Ik laafde me aan die vele eigentijdse verhalen van uittocht en bevrijding. Ze bemoedigden me als ik zelf op mijn weg dreigde te struikelen of te verdwalen.

Zoals het verhaal van de predikant. In de embryonale fase is er iets misgegaan in de ontwikkeling van zijn spieren, botten en gewrichten met als gevolg dat hij zichzelf niet kan aankleden of wassen, niet zelfstandig kan eten. Hij zegt: 'Lichamelijk ben ik afhankelijk maar geestelijk ben ik vrij'. En : 'Ik houd intens van het leven Als dit lichaam de prijs is om te mogen bestaan wil ik die met liefde betalen'.

Of het verhaal van de joodse vrouw. Na jaren zwerven langs een tiental onderduikadressen belandt ze op achttienjarige leeftijd in Auschwitz. Daarover vertelt ze: 'Als snel vormden zich groepjes van mensen die met elkaar op een tienpersoonsbed sliepen. Ik kwam terecht in een groep van acht vrouwen van verschillende leeftijden. We beschermden elkaar, vertelden onze levensverhalen, letten op elkaar. Als de een in wanhoop verviel, zei de ander: Maar we redden het. Je zult het zien'.

En dan, over 8 mei 1945, de dag van haar bevrijding: 'Het appèl verliep bijzonder chaotisch. We zagen de SS bepakt en bezakt vertrekken. Heel voorzichtig keken we door de ramen van het wachthuisje. Leeg. We maakten het hek open. Niemand hield ons tegen. We waren vrij. Op slag werd ik een ander mens. Ik voelde hoe ik mijn rug rechtte. Mijn gezicht naar de zon hief.'

Die laatste zin staat in mijn ziel gegrift. 'Ik voelde hoe ik mijn rug rechtte, mijn gezicht naar de zon hief.' In deze éne zin vangt zij dat oerbeeld. Van het licht dat de duisternis heeft overwonnen. Van ongebroken veerkracht.

Een Iraanse schrijver gemarteld onder de Sjah en Khomeini vertelde hoe hij in de gevangenis zijn geest te hulp riep wanneer zijn lichaam het niet meer uithield. 'Je moet iets zoeken dat je in leven houdt. Dat kan de liefde voor een vrouw zijn, of een beeld uit het verleden of een gedicht. Iedere droom kan je boven de vernedering uittillen'.

Verbeelding als tegenkracht. In de woestijn fantaseren over een tuin. Dromen tegen de verdrukking in. En toch en toch... Hartstochtelijk blijven geloven dat het kan, dat andere leven, die nieuwe wereld. Dat wij het kunnen. Een niet te stillen verlangen die wereld mee vorm te geven. Levenskracht die in het evangelie Heilige Geest wordt genoemd.

Maar waar wortelt levenskracht? Is het genade? Bestaat er zoiets als talent voor het 'en toch gevoel', een aangeboren lenigheid van de ziel, zoals je talent kunt hebben voor zingen of voor vriendschap? Ja, dat bestaat, en ja, het is ook genade maar het is niet het enige. Het is daarnaast wat mensen aan elkaar kunnen doen. Elkaar kunnen geven. We kunnen elkaars zachtheid opwekken, elkaars gezicht opdelven, elkaar mooi maken. De ander bij de hand nemen wanneer die dreigt te verdwalen. Moed inspreken wanneer hij halverwege opgereisd is, zeggen wanneer zij in wanhoop vervalt zoals de joodse vrouw vertelde: houd vol, je redt het, je zult het zien.'

Maar als je nu niemand hebt die jou de hand reikt, met jou mee oploopt, je de weg wijst als je dreigt te verdwalen, jouw zachtheid opwekt? Als geen ander mens tegen je zegt: houd vol, je redt het? Als niemand jouw wanhoop ziet? Als eenzaamheid je huisgenoot is? Wat dan?

De bijbel verhaalt van die Ene, de Eeuwige wiens naam is : Ik zal er zijn. Die Eeuwige die tegen Abraham zegt : wandel voor mijn Aangezicht, wat betekent : 'doe recht' maar ook impliceert : ik zie je, ik ga met je mee, ik ben bij je. Gezien worden betekent dat je gezicht opgedolven wordt. Betekent niet langer sprakeloos en star en koud zijn maar tintelend en stralend als het licht. Of met de woorden van Henriëtte Roland Holst:

Oneindige krachten van goedheid en liefde

aan het Eeuwige ontstegen,

nemen ons op hun rug,

gezegende zachte dolfijnen;

vergeten zijn alle pijnen...

O, wij bewegen...

Grote woorden? Ja grote woorden.

Ware woorden? Misschien. Laten we het hopen. En ondertussen de Eeuwige bemiddelen door het 'en-toch-gevoel' in elkaar wakker te roepen, door er te zijn voor elkaar.

Colet van der Ven.